

# A Hispanitás védelme

(részletek)

## A múlt visszatérése

Azon külföldi országok összeomlása láttán, melyek tájékozódásként és útmutatásul szolgáltak, a hispán népek számára nem lesz más megoldás, mint annak a kérdésnek a megfogalmazása, hogy mik ők, mire vágnak, s mik akarnak lenni. Erre a kérdésre csakis a Történelem adhat választ. Fogalmazza csak meg az olvasó a kérdést önmagának — éspedig nem úgy, mint általános tulajdonságokat hordozó, hanem úgy, mint egyedi lény —, s ekkor nyilvánvalóan nem lesz más lehetősége, minthogy azt mondja: „Nem vagyok más, mint saját életem és történelmem, vagyis az, amire emlékszem belőle”. Magáról a vágyról sem, amely egész életünk folyamán a jövő irányába taszít minket, tudjuk megmondani, hogy ez vajon a miénk-e, személyes, közösségi vagy éppenséggel kozmikus vágy-e. Milyen lesz tehát ekkor a hispán népek meglepetése, mikor a saját múltjukban kerülnek szembe azzal, amire leginkább szükségük van, s ami egyfajta, a jövőre vonatkozó norma, ám ez nem kifejezetten Spanyolország múltja, hanem a Hispanitásé, annak két leginkább termékeny századában, a 16. és a 17. században? Kétségtelenül így áll a helyzet. E két században — akárcsak a rákövetkezőkben, de már nem azzal a teljes tudattal és megfontolt akarattal, mint ebben az időszakban — a Hispanitás népei, spanyolok és kreolok, Spanyolország alkirályai, papjai és a kreol hűbéri arisztokrácia — mely utóbbit Amerikában a spanyol gyarmatosítók és helytartók leszármazottai alkották — együttesen azt a páratlan művet hajtották végre, melynek folyamán bennszülött rasszokat olvasztottak be a keresztény civilizációba. És a Hispanitás csak annak függvényében fog üdvözülni, hogy népei ráébrednek: ez az ő küldetésük, ez a

legnagyobb és leginkább példamutató mű, melyet az emberek megvalósíthatnak a Földön.

Olyan fogalmak ezek, melyek túlzottan tűnhetnek, főleg ha arra gondolunk, hogy valamennyi országban létezik olyan territoriális hazafiság, amelyet nem szükséges az Egyetemes Történelem értékeiben megalapozni. A népi színházművészet e nacionalista jellegű művekben (mely jelleget nem kell túlzottan kihangsúlyozni) általában azt fejezi ki, amit röviden úgy lehet összefoglalni, hogy „a szülőföld szellemmé válik”, mihelyt egy színésznő hangja megidézi azt, és valamennyi néző, miközben őt hallgatja, a hazafias érzés megrendülését érzi, amely látszólag elég ahhoz, hogy a nemzetek örök fennmaradása biztosítva legyen. De a népeken belül általában találhatunk művelt kisebbségeket is, melyek felfogják, hogy ez a territoriális hazafiság egyaránt jelen van valamennyi országban, és szükségét érzik annak, hogy azt megerősítsék és igazolják az Egyetemes Történelem érveivel, vagyis azzal a meggyőződéssel, hogy hazájuk, a többi haza számára olyan egyetemes értéket képvisel, melyet ő maga tart fenn, és csakis saját hazájuk érez elhivatottságot arra, hogy azt továbbra is fenntartsa. És ezen a ponton egyszerű igazsággá válik a paradoxon, miszerint a népek jövője saját múltjukhoz való hűségüktől függ. Paradoxont mondok, mert van igazság azokban a szólásokban is, melyek azt mondják: „ami elmúlt, elmúlt” és „a lefolyt víz már nem hajt malmot”, annak az egyetemes és fájdalmas, mindannyiunkat meggyőző élmény megtapasztalásán túlmenően, hogy nem fiatalodunk meg újból. De ez azt jelenti, hogy kétféle múlt van: az egyik nem tér vissza, a másik pedig nem múlik el vagy nem kell, hogy elmúljon és lehet, hogy nem is múlik el. Az élet halad tovább, és nem leszünk újból fiatalok, de amikor a költővel azt mondjuk: „Fiatalság, élet tavasza”, már átléptünk az idő dimenzióján, már a peremen vagyunk, látjuk a vizek lefolyását, már szellem vagyunk. Akkor tehát miben áll a múlt, amely nem múlik el?

Ami az egyéneket illeti, Otto Weininger, zseniális művében (*Szexualitás és jellem*) kimutatta, hogy egy ember minél inkább érzi önmagát a múltban, annál erősebb a vágya, hogy úgy érezze önmagát az eljövendőben is; hogy az emlékezet az, ami örökkévalóvá teszi a megtörténtet; hogy, általánosságban, csakis arra emlékszünk, aminek értéke van; ami azt jelenti, hogy az érték az, ami létrehozza a múltat, hogy ami értékes, az időfeletti, hogy a zseniális elme művei halhatatlanok, és hogy nem a halálfélelem az — mint

ahogy azt a jelenkori Spanyolországban tévesen gondolják —, ami a halhatatlanság iránti aggódó vágyunkat kiváltja, hanem az érték tudatából eredő halhatatlanság iránti aggódó vágyunk az, amely féltelmünket és az ellene folytatandó harc motivációját kiváltja. A népek élete, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk, szellemibb, mint az egyéneké. Szigorú értelemben véve a népek csakis „közös érték-tudatként” élnek. Ami pedig olyan független nemzetek csoportját illeti, mint amilyen a Hispanitás, ennek történelme és hagyománya nem pusztán értékeinek ezen tudatában áll, hanem létének lényegében. A hagyomány halálával való kérkedés nem több, mint értelmetlen beszéd, vagy a Hispanitás 18. és 19. századi bolondságának, vagyis Bolívar, Sarmiento, s csaknem valamennyi reformerünk rögeszméjének folytatása... A Hispanitás 18. századi bolondsága abban állt, hogy erősebb akart lenni, mint addig, ugyanakkor különbözni is akart attól, ami addig volt. Ennek egyik késői kifejeződését abban a művecskében lehet megtalálni, amelyet én írtam fiatal koromban, s melynek címe: „Egy másik Spanyolország felé”. Én is azt akartam, hogy Spanyolország bárcsak erősebb lett volna akkor és bárcsak erősebbé vált volna később, ugyanakkor azt is elvártam, hogy más legyen. Akkor még nem fogtam fel, csak később, hogy a lét és a lét ereje egy és ugyanazon dolog, és annak akarása, hogy valami más-sá legyünk, annak akarásával egyenlő, hogy megszűnjünk létezni. Az erő növeléséhez nem megváltozni kell, hanem saját létünket kell megerősíteni. E célból ki kell küszöbölni, vagy legalábbis csökkenteni kell mindazt, ami bennünk mint nem-lét van jelen, vagyis valamennyi fogyatékoságot, mindazt, ami negatívumként van meg mindegyik lényben. S már nem is szükséges hozzátenni, hogy mindaz, ami pozitívumként van meg egy nép létében, az történelmének értékeiben folyamatosan kifejeződik.

Spanyolország történelmi értéke abban áll, hogy az egyetemes szellemet védte a szektás szellemmel szemben. Ez volt a kereszténységért vívott harc az Iszlámmal és izraeli barátaival szemben. Úgyszintén ez volt a kereszténység egységének fenntartása a Reformáció elkülönülni akaró törekvéseivel szemben. És ez volt az Amerikában kifejtett civilizációs tevékenység is, mely műhöz a Hispanitás egyéb népei is hozzájárultak, ill. folytatták azt. Ha a Történelemre tekintünk, küldetésünk nyilvánvalóan az, hogy előmozdítsuk az emberiség általános törekvéseit, a jóság és a kiválóság hasadásával és kisajátításaival szemben. Ha pedig a Földrajzra tekin-

tünk, a hispán népek küldetése nyilvánvalóan az, hogy őrei legyenek azon hatalmas területeknek, melyek az emberi nem tartalékait képezik. Ami azt jelenti, hogy sorsunk a jövőben ugyanaz, mint a múltban: területeinkre vonzani a különböző emberi rasszokat és egyetemleges szellemünk olvasztótégelyében átformálni azokat. És hol is találhatnánk másutt, mint a történelemben, saját történelmünkben azokat a megfelelő szabályokat, amelyek alapján mindezt végrehajthatjuk?

Pontosan mi az, amire a hispán népeknek szükségük van ahhoz, hogy teljesíthessék küldetésüket? Mindenekelőtt abban kell hinniük, hogy azt lehetséges megvalósítani. Ott van a vallásuk, mely segítheti őket e hit fenntartásában, ám Arintero atyához hasonlóan tisztában kell lennünk az alábbiakkal: „Nincs bizonyosabb teológiai állítás mint ez: Mindenki számára, kivétel nélkül, adassék — *próxima* vagy *remote* — elegendő kegyelem az üdvözüléshez ...”, mivel, mint ahogy a ‘több’ magában foglalja a ‘kevesebb’-et, úgy az üdvözüléshez szükséges kegyelem a civilizáltságra és a fejlődésre való képességet implikálja. Valamennyi embernek a jóra irányuló erejéből ered az objektív jog lehetősége, amely objektív jog nem valamiféle szuverén akarat — Fejedelem, Parlament vagy Nép — önkényessége, hanem, Szent Tamás meghatározása szerint, „a közös jóra irányuló racionális rend”, mely meghatározásra a Hispanitás olyan klasszikus jogászaival alapozták a jog fogalmát, mint Vitoria vagy Suárez. S ezt követően nem lesz másra szükség, mint arra, hogy a jogi irányítást az osztály- és pártharcok fölébe helyezték, mint ahogy a 16.–17. században történt (és nem úgy, ahogy ezt a 18. században megváltoztatták), a célból, hogy a hispán múltban fellelhető legyen a jövőre irányuló tájékozódás, úgy, ahogy a Középkor a Római Birodalomban, a Reneszánsz pedig a klasszikus Antikvitásban lelte ezt meg.

A spanyol szellem ezen egyetemessége természetesen azonos volt az egész Nyugatéval, a Középkor teljes Keresztény korszakáival, habár Spanyolországban mindez felerősödött a mórok és zsidók ellen vívott évszázados harcok során. Napjaink legfontosabb könyveiben nem ezen univerzalizmus szükségességéről beszélnek, hanem a Középkorhoz — Bergyajev megfogalmazása szerint egy „új középkorhoz” — való visszatérésről. Nemcsak Massis az, aki ezt javasolja *Defensa de Occidente* című művének végén, hanem maguk a tények mutatják számunkra annak szükségességét, hogy

helyreállítódjék a Kereszténység egysége, ha meg akarjuk menteni a civilizációt a Kelet embertömegeivel szemben, melyek, folytonos és csillapíthatatlan éhínség közepette, valóban állati körülmények között élnek; ezeknek szüksége van a nyugati szellemiség élesztőjére ahhoz, hogy tekintetüket felemeljék a földről, jöllehet olyan alköltőket termelnek ki, mint Rabindranath Tagore, és olyan próféta-kísérteteket, mint Ghandi, hogy abban a hitben ringassák magukat, hogy helyzetük azon a napon oldódik meg, amikor Amerika és Európa dekadens népeire vetik magukat.

A Nyugat valamennyi népei közül egyik sem áll annyira közel a Középkorhoz, mint a mienk. Spanyolországban egészen a 18. század késői szakaszáig a Középkort éltük meg. Ez a magyarázat arra, hogy reformereink radikálisan visszautasították mindazt, ami spanyol, és tekintetüket a nyugati világ többi részére irányították, mint olyan mennyországra, melyből kizárattak, és megpróbálták árnyékunkat túllépetni velünk, annak reményében, hogy valamiféle salto mortale által a modernitás partjaihoz juttatnak el bennünket ... Ám a modernitás iránti vágy szertefoszlott a világ többi részén. És a legfigyelmesebb tekintetek Spanyolország felé fordulnak.

## **Test, lélek és szellem**

Szegény hispán népek! Úgy tűnik, anyagi szempontból valamennyiük, európaiak és amerikaiak sorsa az volt, hogy megismerjék a gazdagság egy pillanatát, csak azért, hogy azt követően visszaesnek a nyomorúságba. Külföldi tőke áramlott szinte valamennyiükhöz, fizetségképpen a termékekért vagy gazdagságuk kiaknázásáért, és mikor azok hozzászoktak egy bizonyos szintű jóléthez, a külföldiek más országokba távoztak a célból, hogy alacsonyabb áron juthassanak hasonló árucikkekhez. Ez történt a kubai cukorral és a vizcayai vasércel, a chilei nitráttal és a valenciai narancssal, a mexikói olajjal és a Río Tinto-i rézzel. Most úgy tűnik, ugyanez fog történni az Argentin Köztársaság hús-, búza- és kukoricakészleteivel. Szemmel láthatólag sem arra nem vagyunk képesek, hogy tartósan meggazdagodjunk a külföldiekkel való üzletelésekből, sem pedig arra, hogy eléggé alázatosak legyünk ahhoz, hogy beletörődjünk: hosszabb időre azok gazdasági gyarmatává lettünk.

De az anyagi szintű kijózanodás semmi a szellemi szintűhöz képest. A szabadpiac-párti Anglia, amely valamennyi nemzetnek tanítani szándékozta a közgazdaságtant, határainak lezárására kényszerült, és nem tudja, hogy a jövőben elegendő tartalékkal fog-e rendelkezni ahhoz, hogy népét importált élelmiszerral táplálhassa. Franciaország, az örömök egyetemes ígérete, a rue de la Vrillière-n elhelyezkedő központi Bankjának alagsorában őrzi a vert pénzt és az aranyrudakat, melyekkel a spanyol-amerikai országoknak kellett „finanszírozni” fejlődésüket, de senki nem tudja, hogy vajon képes lesz-e anyagilag fenntartani demokráciájának alapintézményeit. New York felhőkarcolói előbb válnak vastörmelékké és romhalmazzá, mintsem hogy találjanak olyan lakókat, akik megfizetnék a tulajdonosok által megszabott bért. A legrosszabb nem az, hogy mi állunk rosszul, hanem az, hogy — hacsak Olaszország és Németország új rezsimjei nem mutatják fel a fejlődés lehetőségének valamely útját — nincs semmi másoktól irigyelni való a világon, és azt kell, hogy mondjuk Quevedo-val:

Nem leltem olyan, a szemnek kívánatos dologra,  
Mely ne a halál emléke lenne.

Mindez nem számítana sokat, ha mi, hispán népek, tanulni tudnánk a szükséges leckéből, és a helyzet az, hogy minden, vagy majdnem minden, aminek hiányát szenvedjük, annak az eredménye, hogy megváltunk hagyományos jogi rendszerünkötől, amely kimunkált tudásunkon és a keresztény áhitaton alapult, továbbá azon az alaptételen, mely szerint a törvény nem önmagában adott, hanem valamely individuális vagy kollektív szuverén akaratával egyezik meg. Vitoria atyát elhagytuk Montesquieu báróért, aki, a hatalmi ágak híres-felosztásával különválasztotta a törvénykezést a jogszolgáltatástól, és azóta arra vagyunk ítélve, hogy úgy élünk, mint aki ki van téve valamely zsarnok vagy egy annál nem kevésbé felelőtlen és tudatlan parlamenti többség szeszélyes kénye-kedvének. A hispán népek egy vallásos hitre alapozva valósították meg önmagukat, mely hit szerint a Gondviselés elegendő kegyelemben részesített valamennyi embert a lelki üdvösséghez. Erre az eszmére alapoztuk politikai intézményeinket. Ha minden ember üdvözülhet, mindenkinek, lelki állapotát tekintve, javulnia kell; vigyázzunk a helyes értelmezésre: „javulásra való *képesség*”-ről beszélünk, nem pusztá ja-

vulásról. Az, hogy az emberek, állapotukat tekintve, javulnak-e vagy sem, érdemeik függvénye. Az intézményeknek nem szabad akadályozniuk, hanem éppenséggel elő kell segíteniük azok társadalmi felemelkedését, akik azt megérdemlik. E szellemiség lengte át a spanyol-amerikai Indiák törvényeit. És volt olyan idő, amikor a négert, az indiánt, a zambót, a meszticet és a mulattot lenyűgözte a tény, hogy van egy kasztíliai király, aki megvédi igazságukat, amennyiben ez szükséges. A spanyol katolicizmus implicite magában hordozta a teljes világ megtérítésének és valamennyi elesett ember lehetőség szerinti felemelésének eszméjét. Most minderről megfelleledtünk. Húsz művelt emberből jó, ha egy olyan akad, aki fel fogja azt, hogy Amerikát nem a hajózási mesterség fejlődésének következtében, vagy pedig kapzsiságból fedezték fel, hanem ama meggyőződéstől indítatva, hogy ismeretlen területeinek lakói éppúgy üdvözülhetnek, mint mi, akárcsak azt, hogy e diadal gyönyörűsége — mely révén egy csapásra megalkottuk a Föld fizikai egységét, az emberi nem morális egységét és az Egyetemes Történelem lehetőségét — nem a múltban van, hanem az eljövendőben, amennyiben mind társadalmi, mind nemzetközi szinten kijelöli az utat, melyet a jövőben követnünk kell ahhoz, hogy az Emberiséget egyetlen családdá alkossuk.

Valószínű, hogy ökumenikus hagyományunk elvesztéséhez nem kevésbé járult hozzá saját szellemiségünk nem kevésbé univerzális jellege. Ezért mutathattunk bármely más népnél nagyobb hajlandóságot arra, hogy a külföldi eszmék jóságában higgyünk. Egy erős territoriális hazafiság talán arra ösztönzött volna minket, hogy határozottabban védelmezzük saját értékeinket. Ám meglehet, szükségszerű volt, hogy e hazafiság megerősödése végett Birodalmunknak darabokra kellett hullania, mert míg egészben fennmaradt, oly hatalmasak voltak területeink, hogy — azon az alapon, hogy „amit nem látunk a szemünkkel, nem érzünk a szívünkkel” — nem szerethettük azokat. Nem tudom, mostanság vajon megjelent-e — egykori Birodalmunk valamely utódállamában — az ilyesféle túlzott nacionalizmus valamely formája, mely eltekint attól, hogy a népek életének a jog és az erkölcs alapelveihez is igazodnia kell. Amit tudok, az az, hogy az a nacionalizmus, mely a hagyományban alapozódik meg — és alig képzelhető el olyan nacionalizmus, amely saját gyökereit ne a Történelemben keresné —, egy egyetemes Spanyolországban kell, hogy gondolkodjék, mivel egész törté-

nelmünknek ez az értelme. Számunkra a patriotizmus és a nacionalizmus közti megkülönböztetésnek nem lehet más értelme, mint az, hogy a nacionalizmust — a széthullás veszélyével szemben — egyfajta militáns patriotizmusként fogjuk fel. Spanyolország számára nem létezik más nacionalizmus, mint az „igazságos nacionalizmus”, amit a közelmúltban a francia Action Catholique érseki bizottsága úgy határozott meg, mint: „az [a nacionalizmus], amely országa számára a jólétet, jogainak tiszteletben tartását és a nemzetközi szintéren valóban méltó helyének elfoglalását célozza meg”. Az olyan nagy emberek, mint Jovellanos és Pignatelli, akiket országunkban a territoriális szellemiség termelt ki, nem túlbuzgó hazafiak, sem pedig „soviniszták”, hanem olyan megfontolt szellemek, amelyek nem mondanak le univerzalizmusukról, s amelyekben erőszakmentesen kerül egymással összhangba az osztrák sasok szellemisége a Bourbon-liliomok közigazdaság-konceptiójával, éppen fordítva, mint amilyenek az Aranda- és Floridablanca-féle fanatikusok esetében fordul elő, akik nem hittek annak lehetőségében, hogy a vallás elleni küzdelem nélkül is lehetséges országutakat építeni, és hogy, végeredményben, előbb mondanának le az országutakról, mint a hívők üldözéséről.

Nem valószínű, hogy a territoriális szellemiség valaha is kisajátítaná bennünk a hazafiságot. Akarjuk vagy sem, nekünk, hispán népeknek kettős hazánk van: egyik jellegét tekintve területi és kizárólagosságra törő; a másik, jellegét tekintve, szellemi, történelmi, és mindannyiunk számára közös. Ugyan mit tud Spanyolországról az a spanyol, aki soha nem hagyta el Spanyolországot, még lelkében sem? És ugyan mit tud saját hazájáról az az amerikai, aki azzal áltatja magát, hogy hazája történelme csak a függetlenségi háborúk kitörésével kezdődött? Az a spanyol, aki nem hordozza lelkében a mexikói katedrális, az nem teljesen 'hispán'. És valamely mexikói nyilván azért nem fogja fel nagyszerű székesegyházának hispán jellegét, mert nem érti. Mindannyian a magunkban lévő hit-hiány időszakát éljük át. Mindannyian *heimatlos*-oknak, a kultúra földönfutóinak látszunk. A leginkább könyörületesek is legfeljebb azt mondják rólunk, hogy Isten nem hagyhatja el Spanyolországot, és ez akkor lenne figyelemre méltó, ha magában foglalná azt a szándékot, hogy létezését védelmének szenteljék, ami viszont — e szándék és a belőle következő cselekvés nélkül — majdnem olyan válik, mint a luteranizmusnak a jócselekedetektől eltekintő hite.



Területeink és a rajtuk élő rasszok sokszínűsége, ám ugyanakkor mély szellemi egysége — amelyben nem lehetséges, hogy egy olyan nagy költő, mint amilyen Rubén Darío, úgy bukkanjon fel, hogy egyben ne emelkedne hispán vátesz-szé — azt sugallja számunkra, hogy, miként az emberben is megvan, — legalábbis Szent Pál apostol szerint (I. „Thesszalonikiekhez írott levél”, V, 23.) — „a szellem, a lélek és a test”, ugyanúgy a ‘hazá’-ban is megelmlhető ez, ám csakis ez utóbbiban lehetséges, hogy a testek sokasága, mely a különböző területeknek felel meg, és a lelkek még nagyobb sokasága, mely az emberekkel egyenlő, egyszersmind a szellem egységét adják. A dráma természetesen a közbülső tartományban zajlik le, amely a lelkeké. Ezeknek jut osztályrészül az, hogy szellemmel táplálkozzanak, hogy ezáltal szellemivé tegyék a földet, valamint hogy megőrizzék és növeljék a szellemi kincset a célból, hogy az új nemzedékek ezzel táplálkozhasanak. Ők azok, akiknek meg kell őrizniök a magasba emelt zászlót. A szellem nem halhat meg, de a haza igen, azáltal, hogy magára hagyják, vagy elárulják, vagy értékeit olyan értéktelenségekre cserélik, amelyek megmérgezik a lelkeket. A szellem ezen a szintjén is a lét: folyamatos önvédelem. Létezni annyi, mint lelkünk Hispanitását megvédeni. A Hispanitás, mint minden haza, folytonos lehetőség. Az egyén fölé elkerülhetetlen végzetként emelkedik a halál kaszája, a haza ellenben olyan, mint a Szerencse kereke: permanens lehetőség. Meghalhat és lehet halhatatlan, legalábbis addig, amíg el nem jön a világ vége: minden tőlünk függ, ami számunkra azt jelenti, hogy addig nem teljesítjük ki személyes sorsunkat, amíg nem hagyatkozunk arra a jelzésre, mint történelmi áramlatra, amely az eljövendőt jelzi, vagyis hazánk hagyományára.

Ám kevés olyan spanyol és spanyol-amerikai van köztünk, aki felfogja, hogy szellemileg a Történelemből élünk. Amikor én voltam fiatal, a 98-as erőszak-téboly közepette, amely a mi *Sturm-und-Drang*-unk volt, Menéndez Pelayo-t „holt semmiségek szomorú gyűjtőjé”-nek neveztem, mert tudatlanságom miatt nem fogtam fel a „történelmi” továbbélését. Néhány évvel később — még ma is beleborzongok emlékébe — elrettentem, amikor a Nemzeti Könyvtárban tartott beszédében don Marcelino mennydörgő és kihívó hanggal kiáltott fel: „Holtak között élek!”. Ha emlékezetem nem csal, azt hallottam tőle mondani, hogy holttestek között él, és még mindig emlékszem, még mindig úgy vélem, mintha világosan hallanám

szabatos szavait: „Holtak között élek!"; úgy éreztem, mintha azt jelentette volna ki, hogy haldoklik a már elhunytak között. Az az elképzelés, hogy lehetséges holtak között élni, és hogy csakis a holtak között lehet teljes szellemi életet kiteljesedve élni, számomra tökéletesen idegennek, ráadásul visszataszítónak tűnt akkor, és feltételezem, hogy számtalan művelt honfitársamnak a továbbiakban is az lesz. Am a Francia Akadémia a közelmúltban fogadta tagjai közé Abel Bonnard urat, Le Goffic úr utódját, s opponensi beszédében monsignore Baudillar emlékezetünkbe idézte azt, hogy Le Goffic utolsó, *Broceliande* című könyve azzal a fejezettel zárul, amelynek címe: „Szellem, itt vagy?"

„Leszáll az este, vagy inkább felszáll, és a gondolatok vele együtt. Az erdő már nem más, mint megalvadt és fekete tömeg: a kunyhó közepén két tükör van, melyek még visszaverik a fénysugarakat; egy darab ég, s egy víztároló. A jelenések ideje ez: Szellem, kit várok, bármilyen üzenetet is hozol magaddal, itt vagy? A szellem megjelenik: Merlin varázsló az, aki, mint a mese Próteusza, azzal a kettős képességgel lett megáldva, hogy egyben jósol és alakot változtat. S itt van az, hogy egymás után magára ölti valamennyi szerény és jelentős személyiség alakját, mindazokét, akik megtestesítették és külsőleg megformázták Bretagne lelkét. Szellem, itt vagy? A kérdés ajkainkon fogalmazódik meg, életünk éjszakáival egyetemben, miközben Franciaországra tekintünk, ahogy az most szét hullik, ill. újból összeáll. Franciaország és hagyományának szelleme, itt vagy? Itt vagy-e, a rendszerek és eszmék ezen káoszában, e szellemedtől idegen tanok zűrzavaros áradatában, melyeket utat tévesztett mesterek akarnak rád erőltetni? Uraim, küldetésünk az, hogy a törvényes folyamatok keretein belül őrizzük a szellemet, mely nélkül, bár fennmaradna valamiféle francia nép, Franciaország megszűnne létezni".

A Hispanitás vagy Franciaország szellemének megidézéséhez nem az a legmegfelelőbb eszköz, ha Merlin szolgálataihoz folyamodunk, mikor rendelkezésünkre áll Menéndez Pelayo útja: a Történelemé. Csakhogy nem szabad azt gondolni, hogy a Történelem csak azok számára hasznos, akik tanítják, vagy akik történészek. A Történelem mindenekelőtt a cselekvő emberek számára hasznos. Úgy is meghatározhatnánk, mint valamennyi cselekvés egyetemes módszerét. A politikus számára nincs más vezérelv, mint azok az analógiák, melyeket a Történelem nyújt. Az üzleti tevékenységek-

nek sincs más szaktudománya, mint az üzleti tevékenységet folytató személy tapasztalata, mely az ő történetévé válik. És amikor az éppen aktuális üzleti tevékenység felülmúlja személyes tapasztalatát, informálódás végett a Történelemhez kell fordulnia. A festőnek, aki egy mosolyt fest meg, azon sok ezer mosolyhoz kell folyamodnia, melyet emlékezetében tárol, no meg a múzeumi képekhez. A háborúban döntést hozó tábornoknak sincs más vezérsillaga, mint azok az elméjében elraktározott hasonlóságok, amelyeket analóg csaták nyújtanak. Mindaz, amit sejtethünk az eljövendőből, nem más, mint az, amit számunkra a történelmi áramlatok mutatnak. Még a legkiválóbb fizikusok és matematikusok is kitűnnek saját tudományuk Történelmének ismeretével, és analóg alapon benne találják az egyetlen olyan vezérelvet, amely irányt mutathat képtelükben, amely kétely a felfedezéseiket megelőző sötét éjszakát képezi. És anélkül, hogy, Croce gondolatát követve, azonosítanánk a Logikát és a Történelmet — mivel a létezőkben van olyan általánosság is, ami nem történelmi —, minden kétséget kizáróan állíthatjuk, hogy valamennyi létezés egyéni volta csakis annak történetében tárulkozik fel.

Menéndez Pelayo 1912 május 19-én bekövetkezett halála kapcsán azt mondhatjuk, hogy alapvető szándékának tagadhatatlan veresége egybeesett végső győzelmének kezdetével. Azért szenvedett vereséget, mert életét annak szentelte, hogy Spanyolországot kiragadjja a forradalom karmai közül, és valamennyi állami hivatalban ezt terjesztették róla, mégpedig a célból, hogy aláaknázzák és tönkretegyék azt, ami még fennmaradt a nemzeti szellemből. Don Marcelino a halottai között élt, anélkül, hogy annak a munkának szentelhette volna magát, mely által tanítványok olyan nemzedékét tudta volna kialakítani, amelyek munkáját folytatták volna. Alkalmanként meghallgatták a polihisztor tiltakozását, amelyek nem sokkal megfogalmazásukat követően eltűntek a papírrengetegben. Honfitársai már több mint egy évszázada két csoportra oszlottak: az egyikben azok voltak, akik az idő függvényében folytatták ugyan a hazafiság hagyományát, ám ugyanakkor már hátat fordítottak a világ eseményeinek, attól való félelmükben, hogy az eljövendő éppen annyira ellenséges lesz számukra, mint a múlt; a másik csoportban pedig azok voltak, akik mereven fixírozták a külvilág eseményeit, s bármely pillanatban hajlandóságot mutattak arra, hogy annak eszméit elfogadják, és arra is, hogy az „újdonság”-nak az „igazság” értékét adják, ugyanakkor sa-

ját múltjukhoz tudattalanul és megvetően viszonyultak, ami egyben azt is jelenti, hogy lényegében önmagukat vetették meg, mivel nem vagyunk más, mint az, amivé az idő tett minket. És habár őket „újítók”-nak nevezték, és ők annak is hitték magukat, munkájuk tisztán destrukció volt, hiszen csak az újulhat meg, amit a hagyományból szerzünk: *Nilil innovatur, nisi quod traditum est*. A polihisztor halálakor ez a világ, melyet oly sok spanyol bálványozva imádollt, már éppen azon a ponton volt, hogy belezuhanjon abba a szakadékba, mely vesztét okozta. Mi, spanyolok nem tudtuk elkerülni azt, hogy az egyetemes katasztrófa elérjen bennünket. Három évre visszamenőleg állíthatjuk: a háború állapotában vagyunk.

De annak függvényében, hogy a világválság egyre fokozódott, elkezdtek szaporodni azok a gyönyörű külföldi könyvek, melyekben elismerik Spanyolország igazát: Katolikus Izabella, V. Károly, II. Fülöp, az Ellenreformáció, az Indiák Törvényeinek, s a barokk művészetnek az igazát. Másrészt mi, spanyolok, ámulva kezdtük el megérteni azt, hogy milyen szerepet játszottunk a tridenti zsinaton, mire tanított Francisco de Vitoria és a 16.–17. századi vallási viták, és azt is, hogy a világon nem voltak bölcsebb és mélyebb gondolkodók, mint Molina és Suárez, Alvarez és Bañez. Menéndez Pelayo és műve folytatóinak „holtak közötti élete” olyan Spanyolországot tárt elénk, amely halhatatlan, teremtd erejű és ama Hispanitás mestere, amely, ha akar, képes múltjában gyökeret verni, képes jövőjét megvédeni a más népektől jövő behatásokkal szemben. A világválság végeredményben annak a torz kimenetelű erőfeszítésnek tudható be, melyet egyes népek és társadalmi osztályok valósítottak meg, hogy a többiekhez képest kiváltságos helyzetbe kerüljenek. Mindez alapjában véve idegen a hispán szellemtől. Mi spanyolok és spanyol-amerikaiak tudhattuk, sőt előre is láthattuk volna, hogy ezek az erőfeszítések kudarcot fognak vallani, mivel alapvető hitünk azt mondja nekünk, hogy a Gondviselés valamennyi embert elegendő kegyelemben részesített az üdvözüléshez, s ezen teológiai hitből politikai hitvallás sarjad. A társadalmaknak oly módon kell létrejönniük, hogy ne akadályozzák, hanem segítsék tagjaik és a többi ember felemelkedését, de abban a meggyőződésben, hogy nyilvánvalóan nem érhető el valamennyiük helyzetének jobbulása, mivel nem mindenki tud vagy akar élni azokkal a feltételekkel, melyeket mint ösztönző erőt adnak számunkra. Ami azt jelenti: mi spanyolok nem hiszünk kiválasztott népek létezésében. Hiába akar Izrael a nem-zsidók felett uralkodva

élni, azt képzelve, hogy azok alsóbbrendűek nála. Hiába tetszelegnek a faji felsőbbrendűség szerepében az angolszászok és a németek. Az sem lesz elérhető cél, hogy állandóan Franciaország legyen a föld sója. Abszurd azt akarni, hogy a new york-i kőművesek mindig többet keressenek a spanyol kormány tagjainál, mint ahogy az négy évvel ezelőtt volt. És az sem lehetséges, hogy az Iszlámot alkotó népek arról győzzék meg magukat, hogy mindig is kötelességük lesz másokat szolgálni, csak azért, mert az „Iszlám” szó „Isten akaratának való engedelmeskedést” jelent, mivel előbb fogják elhagyni az Iszlámot, mintsem hogy belenyugodjanak az örök alsóbbrendűségbe; ugyanez fog történni Ázsia és Afrika népeinek esetében is.

Mindenki eleshet és mindenki talpra állhat, a népek éppúgy, mint az emberek. Ez az, amit hitünk mond és a történelem megerősít. Hanyatlásunk, valamennyi hispán nép hanyatlása — mivel mindannyian együttvéve nem nyomunk ma annyit a latban, mint a 16. században — csakis abban állt, hogy más népek bizonyos hozzáink képest átmeneti felsőbbrendűségéből valamiféle veleszületett felsőbbrendűségre következtettünk, s ez hitünkkel ellentétes volt; világosabban kifejezve, Franciaország és Anglia, később pedig az Egyesült Államok és Németország benső felsőbbrendűségében hitünk. Alapvető hitünk ezen elárulásából származott teremtő ténykedésünk elégtelensége, s ezen elégtelenség tudatában azt gondoltuk, hogy ily módon csak megerősíthetjük magunkat saját alantaságunk hitében. De az igazság, a mi igazságunk az, amit Trento-ban Diego Laínez védett, amikor azt mondta, hogy a fegyverek és a lovak, melyeket Isten adott a kezünkbe, a lehető legjobbak a megvívandó harchoz, amiért is elmaradottságunkért nem földünket, vagy pedig fajunkat kell hibáztatni, hanem egész elménkkel, teljes szívvel, egész életünkkel kell harcba szállnunk.

*Ramiro de Maeztu*  
*Fordította: Nagy József*